

Polacy na Kaukazie w XIX wieku w pamiętnikarstwie z epoki

Lucjan Wędrychowski, *Na zesłaniu*, olej na płótnie, 108 x 238 cm, Muzeum Śląska Opolskiego, Opole

Aleksander Bogolubow (*Piatigorsk, Kaukaz Północny, Rosja*)

Po upadku Rzeczypospolitej Polskiej w 1795 roku i wcieleniu dużej części ziem w skład imperium rosyjskiego, znaczna część Polaków, zarówno z terenów koronnych, jak i z kresów, szukała swego miejsca nie w szeregach tych, którzy walczyli o niepodległość kraju, tylko w życiu codziennym imperium. Kilka tysięcy osób ukaranych za działalność niepodległościową, przymusowo weszło w skład samodzielnego korpusu kaukaskiego armii rosyjskiej. Żołnierze ci byli tam bardzo potrzebni, ponieważ na Kaukazie znaczna część górali kaukaskich, a w szczególności w Czeczenii i w Dagestanie, nie akceptowała wcielenia ich ziem do imperium rosyjskiego i walczyła o całkowitą niepodległość swojego terytorium. W ten sposób, imperium rosyjskie miało dwa niespokojne tereny, dążące do niepodległości: Kaukaz i Polskę. Specyfika tych regionów polegała na tym, że Polska była i nadal jest krajem chrześcijańskim, natomiast ta częśći Kaukazu, na której trwała wojna, była i nadal jest zamieszkiwana przez muzułmanów. Warto zaznaczyć, iż carat umiejętnie korzystał z takiej kontrowersji, zmuszając zesłańców polskich do walki z góralami kaukaskimi.

Ci zesłańcy, których można bez żadnej wątpliwości zaliczyć do grona rusofobów, zdawali sobie sprawę z tego, że zostaną nikim innym, jak niewolnikami wśród górali, jeśli nie poddadzą się woli okupanta. Chociaż nienawidzili carską Rosję, musieli walczyć na Kaukazie.

Do grona nienawidzących caratu pamiętnikarzy tamtego okresu, należy zaliczyć Wincentego Gedeona Giedroycia[1]. Opisywał on okrucieństwa Rosjan wobec Polaków, podając przykłady, których nie można było znaleźć w innych źródłach. Do tego pamiętnik napisany jest wierszem. Oczywiście, pod względem literackim, Giedroyc naśladuje Adama Mickiewicza. Zresztą, można powiedzieć, że taka była ówczesna moda.

Innym wielkim rusofobem wśród zesłańców polskich był Mateusz Gralewski[2]. Dużo miejsca w jego pamiętniku zajmują rozważania na temat ewentualnej ucieczki do górali, na którą Gralewski w końcu się nie zdecydował. Koniec końców ów autor doszedł do wniosku, zresztą trudnym do zrozumienia, że każdy Polak na Kaukazie wiedział, co winien Moskałom, a co winien góralom.

Inny pamiętnikarz i zesłaniec na Kaukazie, Karol Kalinowski[3], porwany przez górali i wzięty do niewoli, przeszedł na islam i nawet chciał ożenić się z dziewczyną czeczeńską. To mu się jednak nie udało, gdyż Kalinowski nie został zaakceptowany przez czeczeńskie społeczeństwo. Uciekł więc do Rosjan i walczył w szeregach armii rosyjskiej aż do końca wojny kaukaskiej.

Do grona innego rodzaju pamiętnikarzy wśród polskich zesłańców na Kaukazie można zaliczyć Hippolita Jaworskiego[4],

uczestnika obydwóch powstań polskich i gorącego zwolennika niepodległości ojczyzny. Przy tym Jaworski całkowicie popierał politykę Rosji na Kaukazie i wojnę, którą Rosja tam prowadziła, uważał ją za ciąg dalszy walki chrześcijańskich rycerzy z muzułmanami na kresach dawniej Polski.

Polskim pamiętnikarzem, który był oficerem armii rosyjskiej i nigdy nie był zesłańcem, a nawet można go zaliczyć do grona rusofilów - był Henryk Dzierżek[5]., który zachwycał się sukcesami rosyjskiego oręża.

Przykładem działalności Polaka, który nie był zesłańcami i zrobił wspaniałą karierę w armii lub administracji carskiej, jest Marcein Olszewski, który w latach 1844-1846 zajmował stanowisko gubernatora cywilnego obwodu kaukaskiego w stopniu generał-majora[6].

Chociaż większa część pamiętników polskich o pobycie na Kaukazie w XIX wieku została sporządzona przez zesłańców, nie wszyscy oni popierali walkę górali o niepodległość. Niektórzy Polacy przebywali na tym terenie w szeregach armii carskiej jako ochotnicy, zrobili wojskową karierę, pozostawiając po sobie ciekawe pamiętniki.

Aleksander Bogolubow -doktor nauk humanistycznych w zakresie historii najnowszej.

Przypisy:

[1] Giedroyć G., *Kilka wspomnień z kaukaskiego wygnania*, Lwów 1867.

[2] Gralewski M., *Kaukaz. Wspomnienia z dwunastoletniej niewoli. Opisanie kraju - Ludność - Zwyczaje i obyczaje*, Lwów 1877.

[3] Kalinowski K., *Pamiętnik mojej żołnierki na Kaukazie i niewoli u Szamila od roku 1844 do 1854*, Warszawa 1883.

[4] Jaworski H., *Wspomnienia Kaukazu*, Poznań 1877.

[5] Dzierżek H., *Wspomnienia Kaukazu*, „*Athenaeum*”, 1848, Oddział drugi, t. III, nr 4, s. 77-215.

[6] Gosudarstwennyj Archiw Stawreopolskogo kraja. (GASK), fond 444, opis 1, jedinica chranienija. 3586.

*

Bibliografia:

1. Dzierżek H., *Wspomnienia Kaukazu*, „*Athenaeum*”, 1848, Oddział drugi, t. III, nr 4, s. 77-215.

2. Giedroyć G., *Kilka wspomnień z kaukaskiego wygnania*, Lwów 1867.
  3. Gosudarstwennyj Archiw Stawreopolskiego kraja. (GASK), fond 444, opis 1, jedinica chranienija. 3586.
  4. Gralewski M., *Kaukaz. Wspomnienia z dwunastoletniej niewoli. Opisanie kraju - Ludność - Zwyczaje i obyczaje*, Lwów 1877.
  5. Jaworski H., *Wspomnienia Kaukazu*, Poznań 1877.
  6. Kalinowski K., *Pamiętnik mojej żołnierki na Kaukazie i niewoli u Szamila od roku 1844 do 1854*, Warszawa 1883.
-

Zobacz też:

Syberyjskim szlakiem Dargiewiczów. Część I.

Syberyjskim szlakiem Dargiewiczów. Część II.